

יומו של משיח

אוריאל סגל

ראשי פרקים:

פתיחה

היום

לפני

הרגע

אחרי

היום הזה ממש

פתיחה

רבי דוד מלעלוב אמר שכאשר יגיע משיח תהיה לכל יהודי מסכת תלמודית משלו. בדומה למסכת "מגילה" תהיה מסכת "ר' דוד מלעלוב", מסכת "ניסים חדר" ומסכת "סשה גולומב". תורתו של משיח היא בעצם גילוי השייכות של התורה לכל יהודי. המשיח יחדש ויגלה את החלקים של התורה הקושרים כל יהודי אליה. כך הוא גם בנוגע לסיפורו של משיח. ככל שהיום קרב, הסיפורים על המשיח מתרבים גם הם, ולכל אחד הסיפור שלו על הדרך בה הוא מגיע ליומו של המשיח.

מעבר לסיפור הפרטי של כל אחד ואחד, ישנו הסיפור הכללי, הנרטיב הבסיסי של מאורע "ביאת המשיח". במידה רבה זהו סיפורו של המשיח בעצמו, ולא שלנו, המצפים לבואו. גם הוא יושב לו היכן שהוא ומחכה ליום שבו הוא קרוא לבוא, מצפה לפקודה מלמעלה שתאמר לו שהגיעה העת. הסיפור שלו הוא סיפור שלא מסופר, ובעוד שאת הכנות הנפש של האדם לביאת המשיח אפשר לתאר (מה שנעשה בחלק הראשון של מאמר זה), את תחושתו של המשיח בכל העת הזו - אין איש יודע.

יתכן שזמן מה אחרי שהוא יגיע יכתבו עליו ביוגרפיה, על עלילותיו ותלאותיו במשך אלפיים שנות גלות "משיח - הסיפור שלא סופר", ויתכן גם שבאותו היום נשכח את כל שהיה, ונתחיל את הכל מחדש כאילו לא הייתה גלות. לכן, מן הנמנע הוא לספר את הסיפור של המשיח. זהו סיפורו האישי בהחלט, ואין הוא פתוח לרבים. מה שכן ניתן לספר הוא על הפגישה שלנו עם המשיח, על הצעידה שלנו אחד מול השני, ועל נקודת המגע הראשונית עמו - היום שבו הוא מגיע - תחילתה של אותה ידידות נפלאה. על כך ננסה לספר, אבל לא כתיאור של "הם חיו בעושר ואושר עד עצם היום הזה" (לשם כך, ישנם מדרשי אגדה), אלא לתאר את "עצם היום הזה" במבט פשוט וריאלי.

---

* מאמר זה הוא מאמר המשך למאמר "ספורו של משיח" שהתפרסם בקובץ השני של אלפא לשמן (חורף תשס"ב)

החש כי הסיפורים והפרשנות הניתנת להם מעלים ריח של קדרות, אינו טועה לגמרי - היא אכן ישנה בהם ואיננו מכחשים בה. כאשר משיח לא מגיע - העולם שמם, עצב וקודר. התחושה שצריכה להיוולד מכך היא מרירות. אבל אין זו מרירות לשם מרירות, אלא לשם תיקון הנולד ממנה - מר המרפא את המר (מכילתא דרשב"י טו, כה). בכך אנו נוקטים בקו המנחה של חסידים בספרם סיפורים: כאותו רבי שאמר שבשעה שמספרים סיפור צריך שהסיפור בעצמו כבר יהיה תשועה, וסיפר אותו הרבי, שאבי אביו היה חיגר וצולע והיה נוהג לספר סיפור על הבעש"ט שהיה רוקד, ותוך כדי כך החל להראות בעצמו כיצד הבעש"ט היה מרקד, ובשעה שתיאר זאת, ריקד כאחד האדם, כאילו לא היה צולע. הסיפורים - אם יש בהם כוונת תשועה כאשר מספרים אותם - צריכים לגרום לחיגרים כמותנו לרקוד. זו כל כוונת המכוון.

היום

יגיע יום ובו משיח יבוא. ישנו יום מסוים, שעה, דקה ורגע בו יופיע המשיח. התאריך עלום ומוצפן מבני האדם, אבל אין זה משנה שהוא זה מהעובדה הפשוטה, שיום כזה אכן קיים. הידיעה שישנו יום כזה - אף שהיא אמונה בעיקר מעיקרי התורה, ובנוסף, היא דבר שהאנושות כולה צפתה לו תמיד - כשהיא באה להכרה ברורה, הופכת את המושג הערטילאי והמופשט של "ביאת המשיח" למוחש, עד כדי אימה. המחשבה הרגילה מדמה את המשיח לישות מופשטת, בשערי רומי או בהיכל קן ציפור, שאין לה נגיעה לחיינו העכשוויים. יש המרגישים שזוהי תוחלת שאינה מתגשמת, ויש אף כאלו שלא מייחלים להגשמתה. שבירת התפיסה הזו מתחילה בהבנה הפשוטה והטריוויאלית כל כך, שישנו יום כזה. נקיטה של זמן, ועוד יותר של תאריך, הופכת את הדברים ממופשטים למוחשים. קרבה לתאריך מגבירה את ההתרגשות, וממילא, אף את המוכנות אל מאורע, כל מאורע, וקל וחומר, למאורע הדרמטי ביותר.

המשמעות של ביאת המשיח היא שכל יום יכול להיות אותו היום. ישנה אגדת חכמים המספרת אודות ר' יהושע בן לוי השואל את המשיח מתי הוא בא, ונענה שהוא בא היום. כשר' יהושע בן לוי רואה שהמשיח לא הגיע וכיזב בו, הוא נענה על ידי אליהו שכוונת המשיח הייתה "היום אם בקולו תשמעו". ר' יהושע בן לוי ביקש לדעת את התאריך כידע אינפורמטיבי בעלמא, רק כדי שיוכל לציין בלוח השנה. אך אליהו הסב את תשומת לבו של ריב"ל לכך שהיום הזה קשור ל"אם בקולו תשמעו", שמעבר לתאריך הספציפי, יש משמעות לעצם היום הזה כנקודת שינוי בחייו של אדם. הפירוש הפשוט לאגדה זו הוא שאם תתנהגו כיאות, כל יום יכול להיות יומו של המשיח, גם היום שבו אנו עומדים. אך הכוונה הנסתרת של המשיח כשאמר לריב"ל "היום" אינה רק לציון סתמי של זמן התלוי בהתנהגות, אלא לציין של זמן אפקטיבי, זמן דינמי, זמן הווה. כלומר, אליהו לא התעלם מרצונו של ריב"ל לדעת תאריך ספציפי, אלא הסביר לו שההפנמה של היות יום כזה, היא כבר שמיעה בקולו של הקב"ה. התאריך, "היום", נולד בעקבות "אם בקולו תשמעו" - כאשר מייחסים ליום זה משמעות.

לפני

שאל רבי שמחה בונים מפשיסחא לרבו "היהודי הקדוש" מהו "הושענא שלוש שעות" (מתוך הושענא "אל למושעות")?

ויענהו כי זה פירוש על "הושענא רגש תשואות", הוא הרגש והמהומה של המלכויות, היינו מלחמת גוג ומגוג קודם ביאת המשיח. ומהומה זו כבר תקנוה הקדמונים, ולא נשאר רק עוד "שלוש שעות", אשר אלו השלוש שעות יהיו קשים מאוד לאדם לעמוד נגדם ולהישאר על עמדו. ומי שיזכה לעמוד נגד השלוש שעות הללו, יזכה אחר כך לראות בביאת המשיח. אמר רבי שמחה בונים: אני יש לי עצה לזה, כשאראה זאת אשתה לרויה חצי טאפ מעד נמי דבשן ואהיה שיכור ואישן בשלוש שעות אלו.

השיב לו רבנו הקדוש: מי שיהיה לו שכל אז לעשות כן, בוודאי טוב יעשה.

(תורת היהודי הקדוש, עמוד קפא, "עקבתא דמשיחא")

השיחה בין ר' שמחה בונים לבין "היהודי הקדוש" היא שיחה אופיינית לאישים הללו. השאלה היא שאלה שגרתית לכאורה, שאלה של בירור למדני בפירוש מילים אחדות מפיוט ההושענות. ולא היא, תשובתו של היהודי הקדוש היא תשובה לא צפויה, כרגיל, וממנה מובן שגם השואל שאל זאת על מנת לקבל תשובה מעין זו. השואל והמשיב לוקחים אותנו משמחת חג הסוכות שממנו מכירים אנחנו את ההושענא אל ההקשר האמיתי של אמירת הושענא - התשועה שאמורה לבוא.

ולא זו בלבד, "היהודי הקדוש" מעמיד את כל התמימים שממלמלים על "שלוש שעות", כמדברים על העניין הסופי וההחלטי ביותר - על העת האחרונה שלפני ביאת הגאולה, דבר הנוגע לכל אדם שגיגע לאותו היום. אנשים המדברים על הגאולה ומפטירים "משיח עכשיו", ולחילופין "כשיבוא אליהו" אינם יודעים כי הם מדברים על השעות המכריעות ביותר לחייהם שלהם; השעות שלפני אותו רגע של פורקן ושחרור מצרות העולם הזה, יהיו שעות קשות לאנושות, שעות שלא מן הנמנע שבעת התרחשותן לא יובנו כראוי, אלא רק לאחר זמן, במבט לאחור. אין הכוונה שהמציאות תתמוטט, אלא שהמציאות כפי שהיא מוכרת לנו תשתנה לבלתי הכר, לנקודת אל-חזור, וכדי להגיע לנקודה כזו, צריך להיות שינוי מהות. כל שינוי מהות בא בהכרח עם שבר במציאות הקודמת, כי אלולא כן, אין זה שינוי מהות. במובן מסוים, אנשים אינם באמת מוכנים לביאת משיח, רק משום שהם אינם מכירים אלא במציאות אפשרית בגדרי ההבנה של עצמם, והמשיח אינו כלול באף אחת מהמציאויות הללו.

עוד קודם לכן, עוד לפני הקטסטרופה של התפרקות העולם מנכסיו המוכרים לנו, תארע תקופת ביניים דרמטית, שבה העולם לא ינהג כמנהגו. לתקופה הזו אנו קוראים "מלחמת גוג ומגוג", וככל שהיא מתקרבת אל סיומה, כך גם אי הסדר שבמערכת גובר. בנקודה הסופית, שהיא גם נקודת ההתחלה של "עולם חדש", תתרחש התפרקות מוחלטת. שלוש השעות האחרונות, אבל לאו דווקא הן ממש, אלא בהגדרה כוללת יותר: כל נקודת זמן המתקרבת יותר אל קץ ההיסטוריה, טורפת יותר ויותר את המציאות, עד לאיבוד העשתונות המוחלט שלה, ומסירת שרביט ההנהגה הגלוי לידי הקב"ה.

כאשר חושבים על כך, כל נקודת זמן בחיי היום יום שלנו מבולבלת יותר מחברתה שקדמה לה, משום שהיא קרובה יותר לביאת המשיח. עוד יותר מכך: כיוון שאין אנו יודעים לזהות את

השלוש שעות האחרונות והקריטיות, אנו צריכים לחשוש שכל רגע שבו אנו מצויים יכול להיות חלק מאותן שלוש שעות. משמעות הדבר היא שאנו מצויים במתח מתמיד לקראת הזמן הקריטי, ומוכנים לו. אף שאיננו יודעים מה יקרה אז, ההכנה בעצמה כבר מפחיתה מהחשש מאותם ימים, ובנוסף, מחזקת אותנו בידיעה שיהיה זמן שבו צריך יהיה להיות חזק.

מה באמת יקרה אז? ממה חושש כל כך "היהודי הקדוש"? נכון שאנו מדברים לגבי המציאות המתהפכת, והתהפכות שהיא תביא עמה לאדם, אבל מה בדיוק יהיה קשה אז? למה צריך להתכונן? האם אין אלו רק ניחושים פרועים בעלמא, שמקורם בחששות ופרנויה לא מוצדקת, הנובעים מתוך גרסת ינקות משובשת בנוגע לימות קדם המשיח, כאילו הם ימים המסוכנים למין האנושי?

אף אחד לא באמת יודע את התשובה. יתכן שהמשיח יבוא על מי מנוחות מבחינת האנושות, וכל העולם כולו יקבל אותו בפנים צוהלות, ללא הנפת סיף וללא קריאת תגר, עם פרחים וחצוצרות. אבל יתכן גם, וסביר יותר, שמשיח יבוא לפה, בלי שנהיה מוכנים לכך ממש. כפי שאמרנו, סביר יותר להניח כך, מפני שמשמעות המושג "משיח" אינה מאופיינת כהמשך טוב יותר של מה שהיה וכעילוי המציאות הקיימת, אלא כשינוי ערכים טוטאלי. פירושו של שינוי ערכים הוא שנכנס ערך חדש שלא היה מוכר עד עתה. למשל, כמעט כל אחד מכיר את המושגים "ירוק", "אפס" ו"אבטיח" אבל אנחנו לא מכירים שום דבר הדומה ל"מראה כבוד ה'". זהו ערך מסוג שלא מוכר בעולם העכשווי שלנו, ולכן הכנסת ערך מעין זה הוא שינוי ערכי. כאשר הערכים שהיו עד עכשיו אינם יכולים לבדם לשקף את המציאות, ומושגים חדשים מגדירים אותה, פירושו של דבר שהמציאות השתנתה, ובעקבות כך, גם הערכים המגדירים אותה השתנו. ה"משיח" הוא קבוע קוסמולוגי חדש.

אם נעמיק יותר בסיפור, נדמה שהחשש מפני שלוש השעות, כמו שהוא מופיע בסיפור, מוצא לו תימוכין לא רק בדמות שינוי הערכים שהזכרנו, אלא בעיקר בדבר שאין לו ביסוס רציונלי - העובדה שעצם הזמן הזה, באופן לא מוסבר, יעורר קושי לאדם להמשיך בדרכו. משתמע מבין השיטין של הסיפור, שאף אם אדם באורח החיים הרגיל מאמין, ובדרך הטבע הוא שומר על המצוות, הוא יתקשה לעשות זאת עד מאוד באותה העת. חשש כזה הוא בוודאי חשש בלתי הגיוני ובלתי רציונלי בעליל. אין זאת סתם כך שאדם מאמין יעזוב לפתע את אמונתו, אלא אם לפתע יבוא מלמעלה הסתר כפול ומכופל, שלא יאפשר כמעט לאף אחד לדעת את האמת. אליבא ד"היהודי הקדוש", הערפל שישרור אז יקשה על האנשים, עד כדי כך שאפילו מי שבטוח בעולמו לא יוכל עוד - כלשון הסיפור - "להישאר על עמדו".

הרעיון הזה הובע במקומות נוספים, וביתר חריפות. ר' נחמן מברסלב דיבר על כך שיבוא זמן שבו להיות יהודי כשר ופשוט יהיה "חידוש גדול כמו הבעל שם טוב" (שיחות הר"ן לו), והוא אף מזהיר את המאמינים מהמבחן והניסיון שיאלצו לעבור קודם ביאת משיח (שיחות הר"ן לה). הקצין זאת עוד יותר ר' ישראל מרוז'ין שאמר כי לפני ביאת המשיח יקשה על האדם להאמין יותר מאשר לטפס ניצב על קיר חלק כזכוכית (כנסת ישראל, עמ' 19). והיה מי שאמר שלפני ביאת המשיח יארע ניסוי מחודש בדומה לאליהו ונביאי הבעל בהר הכרמל, אלא שהפעם ידם של נביאי הבעל תהיה על העליונה, ואש תאכל את קורבנם, ולא את קרבן המאמין. בשל כל אלו, האמונה - לדידם של הוגי החסידות - תתלבן ותצורף בכור היתוך,

והמאמין שלא באמת, לא יזכה לביאת משיח. במצב כזה, גם מי שכעת מרגיש שהוא חלק מקהל המאמינים, יגלה שאמונתו זו אין בה די כדי לעמוד בניסיון של אותם הימים. סיבת הפחד היא הבלתי ידוע המאיים, שהרי לדאבון הלב, אי אפשר לשער מהו אותו ניסיון גדול שבו תעמוד האמונה, ולכן גם, אי אפשר להתכונן מפניו. היהודי הקדוש מגדיר את מי שיישאר אחרי אותן שלוש שעות, כ"מי שיזכה" - כיוון שאין אנו יודעים מהי הבחינה שבה נעמוד, יהיו אלו שיזכו להצליח, ויהיו כאלו שלא. אף אם נהיה מוכנים, יתכן שאמות המידה של "שלוש השעות" יהיו שונות מכל מה שמוכר לנו, ורק אנשים הזכאים באמת לראות את המשיח - ישארו, ואין אתנו מי שיכול לשער אודות המצב הזה. יש לציין שאין זו ההגדרה הקלאסית של יום הדין: הטוב ינצח והרע יפסיד, מי שלצד הטוב יעלה, ומי שלצד הרע ירד. ההגדרה פה אינה מבטיחה לאף אחד, לא לצדיק ולא לרשע, את מקומו לצד המשיח. רק "מי שיזכה", ותו לא.

ואולם, בקריצה קונדסית שיש בה מן העומק והרצינות הפשיסחאיים, ניתנת עצה ותושיה למאמין, בהנהגתו של ר' שמחה בונם. ר' שמחה בונם - היהודי השנון והחריף - מציע לשתות מי דבש. שתיית משקה אלכוהולי היא לכאורה ההתנהגות הכי לא סבירה והכי לא הגיונית בלחץ המאורעות. דמיינו לעצמכם את העולם כולו מתרוצץ ומחפש להיחשב בין אלו שיזכו: הללו ילכו לבתי יראה שלהם ויתפללו לאלוהיהם שיצילם, הללו יקפצו מפסגת הפוגי' לציון קץ העולם, הללו ישכרו מטוסים וייסעו למקלטים אטומיים באיי הגלפגוס, ורק ר' שמחה בונם ישתה לשוכרה, כמראה על עצמו שאין הוא מפחד מדבר. זו הרי היא ההתנהגות האבסורדית ביותר שאפשרית לבן-אנוש: להראות כאילו לי לא איכפת, וגרוע מכך, שאני בטוח בחלקי שלי בעולם, וגרוע מכך, שאני שייך לאנשים שלא מועילים לעולם, השתיינים והבטלנים. משל היה אומר: אל תשכח את המגבת.

ולא היא. הוא אינו יודע האם הוא בין אלו שיזכו, אבל גם לא איכפת לו מכך. הוא מתנהג כאדם השלם בחלקו, משמע הוא אומר שאין לו מה לדאוג, כיוון שהוא כבר נמצא בעבר השני. צריך לקבל את פני המשיח בכוסית שיכר, ובאמירת "לחיים", ולא רק בפחד מאימת הדין. חלק עיקרי מהיכולת להמתיק את הדין קשורה ליכולת שלנו לראות את המצבים הקשים בעין מבודחת. להסתכל על כל המצבים בעולם, אף אלו המשמעותיים, הדרמטיים והמכאיבים, כמצבים שאליהם אנו מגיעים מבושמים, וספק מבינים את מה שמתרחש. יש פה יותר מסתם התבדחות וחידוד, יש פה עקרון חסידי ראשוני ויסודי, שהאדם, בכל מצב ובכל זמן, צריך להיות בשמחה ובטוב לבב, ולא רק בשל היעילות שלהם ובשל הטבע האנושי השמח, אלא משום שהשמחה היא מדד לאמונה של האדם, שאלוקים עמו, גם כשלא נראים כך פני הדברים. אך לא די בשכרות לבדה, צריך גם לישון. מה פשרה של השינה? שינה מבטאת את שעת הביניים, בין עירות לשינת עולמים, כשנמצאים בתווך, בין העולם הזה שלנו לבין העולם הנכון לנו. אדם ישן הוא כמו מה שנאמר על הגלות "היינו כחולמים", הוא אינו שם את לבו למציאות המגלה את גבורתה ואת הצדדים הקשים והרעים שלה. אדם ישן חי במציאות חלומית, מעין אילוזיה שבה הכל טוב ויפה, ודבר אינו ממשי. אדם ישן מגיע למצב תודעתי של אי מודעות ושליטה על מעשיו, כוחות נפשו אינם מסודרים כמו בשעת עירות, ואף שהוא מועד לנזק גם

כשהוא ישן - אי אפשר לחייב אותו, ולראות בו אשם בשעת שנתו, אלא על עצם כך שנתן לעצמו להירדם.

ישנו גם רגש שהישן מעורר בנו, הערים הצופים בו. כשאנו רואים ילד קטן שהתרוצץ כל היום, לכלך, טינף והרביץ לכולם, ישן סוף סוף - באה לנו תחושת הקלה, ואנו יכולים לראות את הבעת פניו המתוקה כשהוא ישן. כשאדם ישן הוא לפתע מלאך. פניו אינן שוחרות הרפתקאות וסכנות, ואף התאוות כבושות בתוכו, והוא נראה כתמים, עדין ורך (ראו את התייחסות דוד למלך שאול הישן). קל יותר לאהוב את הישן מאשר את הער. ככה ממש כביכול, כשיסקור הקב"ה את העולם בשעת הדין, ויראה את ר' שמחה בונים ישן, הוא לא יוכל שלא לאהוב אותו, את היצור המסכן, העדין והאהוב הזה שנקרא אדם. נכון שאדם הוא לא תמיד כליל השלמות ונזר הבריאה, אבל בסופו של דבר, הוא אינו שונה מהילד הקטן, ורק כשהשינה נופלת עליו, אפשר לראות את הטוב המתפשט על פניו.

היהודי הקדוש מעיר הערה בסיום הקטע, שאפשר לראותה כהערת שוליים, אבל היא עיקרית ו חשובה. היהודי הקדוש אומר ש"מי שיהיה חכם לעשות כן" - יעשה כן. עוד פעם - אין פה הבטחה לאף אחד שאם ישתה, ישתכר ויתגלגל כלוט, מובטח לו שהקב"ה ירחם עליו. השכרות והשינה הם אמצעים להבטיח לאדם שבשעה שבה המודעות היתירה ההופכת לכפירה, תשתלט על הכל, הוא ידאג לצאת לרגע מהעולם, להיות כביכול טיפש, שמח, ועדין - כפי שהוא באמת - בחייו. מי שיעשה הצגה, לא יוכל להמשיך בה מפאת עצמו, הוא יוציא את עצמו מחבלי השכרות ויתמרד. מי שיראה בה את גילוי העצמי, את חשיפת הנקודה הפנימית התמימה והפשוטה הקיימת אצל כל אחד באשר הוא - יוכל לעשות זאת.

זוהי הסיבה שהיהודי הקדוש אומר שהחכם הוא זה שיצליח לעשות זאת. חכמים אמיתיים יודעים את גבולות שכלם, יודעים את מגבלותיהם ויודעים שלא להתחכם יתר על הדרוש. דינם של האינטלקטואלים היתרים שיאבדו במבוכי הכפירה באותה העת, כי הם יסתבכו כל כך עם חקרנותם, ועם סילוף הפשטות, ודרכם לאחור כבר תהיה חסומה בתור "חכמים להרע". גם האנשים המיתממים, שאינם רואים מול עיניהם את המתרחש אז, לא ישכילו בטיב המעשה אשר עליהם לעשות. רק החכם האמיתי, לעומת הכל, ידע כיצד להיות פשוט כאשר הדבר נצרך, כיוון שמה שהוא בפנימיותו - אינו אלא אדם פשוט, ככל האנשים.

על מימרתו של רש"ב מתאימה וקולעת מימרה יידיית ידועה על פסקה אחרת בהושענות: "הושיענו עד שתושיענו" - עד התשועה הרי צריך גם כן להיוושע (באידיש זה נשמע יותר טוב).

הרגע

רבי זאב וולף מז'טומיר תיאר:

יהיה זה יום חול רגיל. יהודי ילך לבית הכנסת, יתעטר בתפילין ויתפלל את התפילה כהרגלו. אחרי כן, הוא יקפל את תפיליו, ויקשרם הדק היטב ברצועותיהם סביב לבתים. יקפל את הטלית וכניסה לנרתיק התפילין. את הנרתיק יחבוק בחיקו, ואז יאורו עיניו, וידע שמשיח בא.

(מעובד על פי נאות הדשא ח"א, רנג)

ר' זאב וולף מז'יטומיר מתאר יום חול, כאחד הימים שאנו מכירים. ודווקא היום הפרוזאי, האפור והיומיומי הזה הופך להיות יום ביאתו של המשיח. בכך יש איזה סוג של קריאת תגר כלפי הדעה הרגילה. מרבית האנשים מתארים את ביאת המשיח (אם הם בכלל מתארים אותה), כיום האחרון בשרשרת מאורעות דרמטית - שהוא היום הדרמטי ביותר. ואילו במימרה זו המשיח מגיע כך לאט, בלי אור הזרקורים המופנה אליו, ובלי פיצוצים ורעידות אדמה. לתאר את ביאת משיח כיום רגיל זוהי הצגת דברים השונה מהדעה המקובלת. אבל זוהי גם קריאת תיגר, שכן ברגע שביאת המשיח מוצגת כך, אין היא עוד יום שאפשר להתכונן אליו, "אחרית הימים", אלא יום שיגיע במפתיע וללא מוכנות.

מרבית בני האדם רגילים לתכנן את חייהם, כך שלקראת סוף חייהם הם יוכלו לערוך חשבון צדק עם עצמם, ולומר כזאת וכזאת עשיתי. כל עוד אדם צעיר הוא נהנה מחייו ומשתדל להדחיק את המחשבה על חשיבות ערך חייו כאדם. לקראת שלהי החיים, או בעקבות תרחיש מרעיד לב, קולטים לפתע את העובדה המרעישת, שהכל עומד להיגמר, ועדיין לא עשיתי דבר. כך הם פני הדברים אף בנוגע להיסטוריה. אנשים אינם מנסים להתבלט ולחשוב על מקומם ההיסטורי. אין הם צופים כיצד הם משתלבים במארג ההיסטורי, וכיצד ההיסטוריה תשפוט אותם. בדרך כלל הדבר עוד קשה יותר, מפני שההיסטוריה באמת אינה מגלה את סודותיה, אין היא חושפת מיהו הטוב ומיהו הרע, ואין היא שופטת את האנשים הפועלים בה בעודם פועלים. למעשה, אפשר לומר כי ההיסטוריה היא לא רישום של פעולות ובני אדם, אלא היא גם שיפוט למפרע שלהם.

ואולם, מבחינת התודעה ההיסטורית בהווה, כאשר מגיע יום דרמטי, שבו על אדם להכריע לאיזה צד הוא מצטרף ומה מעשיו בעת זאת, קורה להרבה אנשים שהם "מקבלים שכל" ומתעלים כבדרך קסם לפרספקטיבה היסטורית רחבה מהרגיל אצלם, ועושים את תפקידם כיאות. הפלא שבימים הללו הוא שאנשים מודעים לחשיבות הכללית של מעשיהם מעבר לעשייה לביתם ולעצמם. לאנשים יש אמונה בעצמם שבהגיע עת כזאת הם יתנהגו כראוי. כך הוא גם יחסם של אנשים אל ביאת המשיח. אנשים מבינים שברגע שיתחילו דברים להתהוות הם ידעו מה יש לעשות, כאשר המציאות תתערער - אנו נחזור בתשובה. אבל כל עוד דברים אינם מתהווים גם אנו איננו מחויבים להזיז את המציאות, גם לנו אין אחריות היסטורית או אישית.

אך המשיח בא ביום אפור, מעונן וגשום שאיננו מלהיט את הדמיון, ומשום כך, אף הרגש איננו מולהט. כמדומה שאדם ביום רגיל ממניין הימים אינו עושה דבר, נשאר גולם כפי שהיה תמיד. ברגע שנאמר לנו שמשיח יבוא ביום אפור יש בכך, אם כן, מעין קריאת תיגר: דע לך - שהמשיח שיבוא לא יבוא בדרך שבה תוכל להתכונן לו, לא יהיה לך זמן לא להתכונן ולהבריח את הנעליים, ולא להצטרף אל הצד הטוב.

משמעות הדבר היא שהרגע המכריע אינו מושם ברצף זמן שנקרא לו "אחרית הימים", מעין מסלול ברור ומוכן לביאת המשיח; רגע ביאת המשיח הופך להיות לרגע שאינו תלוי כלל ברצף שקדם לו, ואי אפשר להתכונן לרגע הזה.

זהו חותם המתהפך, העובדה שכל הימים האפורים יכולים להיפרץ על ידי המשיח, היא המכינה אותנו לבואו. הרבי מז'יטומיר רוצה לומר לנו שאם כל יום הוא יומו של המשיח הרי

שכל הימים דרמטיים באותה מידה, וכל יום עלינו להיות מתוחים כמו קפיץ. נכון הוא שבדרך כלל אנשים נוטים לשנות את אורח חייהם כתוצאה ממאורעות מרעישים תכל, אבל לא תמיד. יתכן שאדם יהיה מוכן באמת ובתמים גם ביום רגיל. אפשר לאמץ את ההרגשה הזו. גם אחרי שאדם מתכוון לביאת המשיח, ומצליח להפנים את מילות התפילה "אחכה לו בכל יום שיבוא" - ברור שההפתעה תהיה גדולה. אינה דומה הכנה בדרך הדרגתית, כפי שאולי היינו רוצים, להפתעה מוחלטת.

פרשנות רכה יותר למימרה מעלה תחושה המצטיירת בה שלא במודע. התיאור של אדם שמתפלל ומניח תפילין הוא תיאור פשוט, לא של מעשים גדולים ולא של חוויה דתית יוצאת דופן. אלו הן פעולות שגרתיות שאנו עושים יום יום. הרגע שבו בחר למקם ר' זאב וולף את ביאת המשיח הוא ברגע שיהודי יצא כבר מבית כנסת, הוא כבר לא מתעסק בעצומו של עניין דתי, ומצד שני, אין הוא עוסק בענייני חולין, כדוגמת היושב במסבאה (שייטפס בקלקלתו). האדם הזה עומד בראשית יומו, אחר תפילת שחרית, כשהוא אחוז עדיין בתפילת שחרית ובקיפול התפילין, וכבר עוד מעט יוצא אל העולם. ברגעים אלו אפשר לחוש תחושה מיוחדת שקשה להסבירה. האדם כבר מצוי אחר התפילה, ולכן אין הוא עוד נאבק על הכוונה הדתית, את ליבו הוא כבר שפך. האדם איננו נטרף בגלי העולם, ואיננו כנוס בעמל היום ובטרחת הפרנסה וכיוצא באלו. אלו הם הרגעים בהם התפילה מפעמת באדם, לא כרגש עז כבשעת התפילה, אלא כהתייצבות כלפי המציאות בידיעה עמוקה שהקדושה אחוזה בי ואני בה. אצל החסידים נודעה חשיבות רבה להכנות למצווה. בדומה לכך, נודעה חשיבות רבה להשלמת המצווה אחרי עצם עשייתה, כלומר, ירידה חזרה למציאות באופן שלם. הדברים אמורים בייחוד כלפי מצוות התפילה. רגש זה מתקרא בשפת החסידים (ועל פי תורת הקבלה) ה"שוב" שאחרי ה"רצוא". תחושת ה"שוב" היא שמלאך הייתי בשעת התפילה, ועתה שבתי להיות אדם. אבל אינני מתרווח בנינוחות שוב בעולם הזה, אלא מרגיש אני את הרגש של היותי אדם מתוקן, אדם שיודע אנה היא מגמת פניו ויודע מה עליו לחפש בעולם השבור. ה"שוב" הוא ההרגשה שאחר התפילה אני מתוקן יותר מבחינת ידיעת תפקידי בעולם, ועתה עלי לתקן את המציאות בעזרת תחושה זו. התחושה שבשעת קיפול התפילין והנחתם בחיק היא של בטחון באלוקים, ועמה יוצאים לעולם.

ברגע זה הדבר המתאים מכל הוא שמשיח יבוא. תהיה זו הפתעה, אבל כיוון שאדם רגוע ובטוח, אין הדבר מלחיץ אותו או מדאיג אותו. ביאת המשיח היא המשל טבעי, אם כי לא מתוכנן כל כך, של הרגש הזה. אלוקים נמצא איתנו בעולם. עד עכשיו חשנו בתחושת הקרע בין בית הכנסת לבין בית הקולנוע, ורק שעה אחת קלה איננו חשים את הקרע הזה, שעת קיפול התפילין, ולכן היא השעה המתאימה שהקרע הזה יתאחה. מבחינת האדם, ביאת המשיח היא הקפאת רגעים נפלאים אלה בחייו.

אחרי

לכל התרחשות עלי אדמות תכלית וסוף, ואחריה "הבוקר שאחרי", ביטוי המציין את המבחן המעשי של ההתרחשויות - האם נשאר מהם איזה דבר; האם ההתרחשות קיבלה גושפנקה במציאות, או שהייתה רק אפיזודה חולפת ו"כחלום יעוף". לפלא, גם ביאת המשיח צריכה לעמוד במבחן הנזכר. יתכן שמשיח יבוא, ואחרי שכל המסיבות, הריקודים והזיקוקים ישכנו, ימאס לנו מהבחור-זקן טוב הלב, ונקנה לו כרטיס כיוון אחד לאי נשכח באוקיינוס. החושב שאנו מחוסנים מפני התחושה הזו אינו אלא טועה: גם אחרי מתן תורה - ללא ספק המאורע האלוקי המרשים ביותר שהיינו עדים לו - עם ישראל חטא בעגל.

רצוי לדעת אפוא מה יעשה המשיח לפני שנקדים לדון בשאלה האם הרעיון מקובל עלינו. הרמב"ם סבר כי הדבר טעון התייחסות הלכתית ותיאר את הדברים באופן הזה:

א. המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה.

(הלכות מלכים פי"א)

ד. לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, כמו שביארנו בהלכות תשובה.

(הלכות מלכים פי"ב)

בתיאור פשוט יותר: המשיח יתקן חיים על פי המצוות, יפתח בתי מדרשות ואנשים ילמדו בהם. האם רוב האנשים החיים היום מסוגלים להתמודד עם תיאור זה? אצל רבים, רבים מדי, התיאור מעורר - בלשון המעטה - הסתייגות. חלק מסתייגים מהחלק של הקורבנות שאינו מתאים לרוחם, אחרים מסתייגים מהחלק הקורא לעלות לארץ ישראל, יש אף כאלו שיסתייגו מהלימוד האינטנסיבי של תורה, ורבים, רבים מדי, מתחילים כבר עכשיו להתגעגע אל השומים והבצלים של תקופת טרום המשיח. מי באמת מוכן לשים את כל יתרונו כדי לקבל את המשיח שיעשה דברים בלתי מוכרים לנו, וחלקם מוכרים לנו ובלתי אהובים? מעטים, מעטים מדי.

גם מבחינה רוחנית אין רבים המוכנים לסכן את כל חסכוניהם הרוחניים תמורת ביאת המשיח. ישנם המאושרים בחיי המצוות שיש להם כעת, בלימוד התורה שלהם, באושר הפנימי שלהם, ואין הם חושקים במשיח, כי הם לא רואים כיצד הוא יוכל להוסיף דבר לחייהם הללו. יהיה משיח, או לא יהיה משיח - מבחינתם הכל שווה. מובנו של סיכון "הנכסים הרוחניים" הוא להיות מוכן לשנות את החשיבה הדתית שלנו. אחת הדוגמאות לכך היא היכולת שלנו להיות מוכנים לחידושי התורה של המשיח, שאפשר שישנו את חיינו מהקצה אל הקצה.

מצד שונה, גם הוא אמיתי ונוקב, יש בביאת משיח כאב - עד כמה שזה נשמע מוזר - לעובדי ה' אמיתיים. ראו את דבריו הכנים של אדמו"ר הרי"צ:

משיחות אדמו"ר [הרש"ב]: אז, כשמשיח יבא במהרה בימינו אמן, יתגעגעו לימי הגלות. או אז יחרה מדוע לא עסקו ב'עבודה'. אז כבר יחשו את הכאב שבהעדר העבודה. כעת, ימי הגלות הם ימי העבודה להתכונן לביאת המשיח במהרה בימינו.

(ספר "היום יום" ג' אב)

במבט רטרוספקטיבי מימות המשיח על ימות הגלות, עולה צער בלבנו, על כך שלא עבדנו את ה' בימות הגלות. בימות המשיח עבודת ה' כבר לא תהיה "עבודה", מפני שהאלמנט הפעיל והיוזם יעדר ממנה. המצוות, שעד לאותה עת, היו ציוויים שנתבעו מהאדם, יהפכו להיות התנהגותו הטבעית של האדם. לא יהיה אפוא שום מהלך יזום בקיום מצווה, כי אם התנהגות טבעית לגמרי, כמו מצמוץ וכמו אכילה.

מובנה הפשוט של עבודת ה' באשר היא, הוא להתאמץ ולעשות לשם שמיים יותר ממה שעשיתי אתמול (תניא פט"ו), ומובן זה יהיה חסר, כי הבחירה הטבעית תהיה לעלות למעלה ולהתאמץ. לא ברור כמה האדם יהיה אדון לגורלו, וכמה הבחירה שלו במעשה הטוב, תעשה מרצונו החופשי ותהיה פרי מאמציו הגלויים. הבחירה, שהיא האדן היסודי של עבודת ה', ובשלה האדם הופך להיות עובד ה', אפשר שתישלל מאתנו לעד.

כמו כן, תעדר מהמצוות התחושה של הכפייה והקושי שבעשייתן, התחושה של עבודת עבד לרבו, הנעשית מתוך שעבוד לרב, ולא דווקא מתוך הזדהות עמוקה. בשפה פשוטה, בשעת עשיית מצוות לא נזיע כשם שהיינו מזיעים פעם. הקושי הנפשי והגופני שבעשיית מצווה - כפי הנראה - לא יהיה עוד.

אדם העובד את ה' יכול לחשוש מביאת המשיח, כיוון שהאתגר יעלם. ולא רק האתגר. כל היחס בין אדם לקב"ה תלוי בתחושה שאלוקים חפץ במעשה הנעשה עבורו על ידי האדם. כל אדם העובד את ה' מרגיש, אף אם הוא חש באמת ככלי שרת ללא נטיות ופניות, שלקב"ה חפץ פנימי במעשיו. בלשון הפתגם: מצווה היא "צוותא" אחת עם המצווה. ברגע שנעלם הפן של המצווה, הציווי, התחושה האנושית היא שלקב"ה אין עוד חפץ פנימי בעשיית המצוות, מפני שאים הם עוד ציוויים, אלא מעין חוקי טבע, או להבדיל מעין מעשים אוטומטיים חסרי משמעות. המשמעות הזאת - תעלם, ולא יזו משמעות חדשה אנו באים - איננו יודעים.

שלב הביניים, המתאפיין בחוסר הידיעה, הוא שלב מרתיע ומכריע. באותו שלב אדם נדרש להחליט האם הוא הולך אל הלא נודע, או נשאר בתבניות העולם המוכרות והטובות. אין שום סיבה שאדם ירצה להפעיל את המנגנון של ימות המשיח, שהוא במובנים רבים, כפתור של "השמדה עצמית" - "השמדת עצמי".

מדוע אם כן לרצות את המשיח למרות הכל? על כך התבטא האדמו"ר הרי"צ שלמרות מה שאמר אביו, שיתגעגעו לימות הגלות, הוא משביע את כל האנשים שיביאו את המשיח על אף הכל. השבועה הזו מלמדת על הכוח האדיר שהאדם נדרש אליו כדי לרצות את המשיח, כוח פנימי שנמצא מעבר לכל הכוחות. בעצם, האדם מביא את המשיח לא למען עצמו, כפי שאפשר לחשוב, מפני שהנטייה האישית היא להישאר בטוב בלי משיח. הסיבה להביא את המשיח היא רק למען הקב"ה, כי זה רצונו.

העבודה האחרונה של בני האדם - עבודה שיהיה בה מאמץ, יגיעה וסיפוק - תהיה להביא את המשיח.

מי שאינו נמצא בדיוטה עליונה זו, רשאי לראות את המשיח כגאולתו האישית ולשמוח בה, אבל היודע את המשמעות האמיתית של ביאת משיח - מוסיף לעצמו עוד מכאוב. הוא הולך

לקראת דבר שבעצם מהותו הוא אי ידיעה, ותחושה זו, איבוד שליטה וסכנה לכאורה של איבוד קשר מפחידים הם יותר מכל.

היום הזה ממש

אחרי ביאת המשיח איננו יודעים מה יהיה. זו הסיבה שלא הוצג במאמר ניסיון למקד מבט לעבר אותו הזמן. ישנם נביאים היודעים, ישנם צדיקים המכירים זאת כבר ממציאות חייהם הנוכחית וישנם הבטוחים שהם יודעים. אנחנו לא יודעים. אין אתנו יודע עד מה. עם זאת, ההליכה הזו ליעד לא ידוע דומה למסע של עם ישראל במדבר, הולכים והולכים במעגלים ארבעים שנה ועדיין לא מגיעים. יש בכך משהו מתסכל ומייגע. רבים מסתכלים לכיוונים אחרים, מלבד הכיוון הספציפי של ארץ ישראל, ואומרים: כמה טוב היה פעם, כמה נוח לנו במדבר, כמה אנו סובלים במדבר ועוד טענות ממינים שונים. אבל ביאת משיח, אולי בניגוד למסע לארץ ישראל של אבותינו, היא מעשה שבו מתבהרת המציאות כל הזמן. ככל שמשקיעים יותר זמן, מחשבה וכוח בפעולה עבור ביאת המשיח, גם ביאת המשיח נהיית ליותר קונקרטי וריאלית, והמשיח נהיה למושג ולאדם יותר ממשיים. ככל שהיום מתקרב, גם משמעותו נהיית לברורה יותר.

בהקשר זה, מימרה שנאמרה בהקשר הזה מפי האדמו"ר הריי"צ מליבאוויטש, שביאת המשיח הטרידה את מנוחתו כל חייו, מבהירה זאת יפה:

אחת מהתורות ששמע החסיד ר' פנחס רייזעס מהוד כ"ק רבנו הזקן ורשמן היא על מאמר רז"ל "אנן פועלי דיממא" (עירובין סה א) - יום משמעו גילוי, אנו "פועלי דיממא" פירושו - עלינו להעיר את העולם.

(ספר השיחות תש"ה, צח)